

De spanning van vandaag de dag: Rood of Rooms?

'Wat voor geloof je hebt, is iets van jou achter de voordeur' betoogde Mark Rutte enkele weken geleden in Trouw. Wat bedoelde Rutte hiermee? De stelling kan in feite gelezen worden als een pleidooi voor scheiding tussen kerk en publieke ruimte, als een uitbreiding op de scheiding tussen kerk en staat.

In dat geval zou Rutte's vrijheidsidee beperkt zijn tot vrijheid achter de voordeur. En dat terwijl religie in Nederland van oudsher juist een publiek karakter kent. Een publiek karakter dat nota bene is vastgelegd in onze grondwet in artikel zes. Het artikel dat stelt dat *ieder het recht heeft zijn godsdienst of levensovertuiging, individueel of in gemeenschap met anderen, vrij te belijden*.

In reactie op het betoog van Rutte klommen veel lezers van het dagblad dan ook verontwaardigd in de pen. De ontkenning van het publieke karakter van religie door de voorman van de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie was hen terecht een doorn in het oog. *'Onzin, geloof is voor velen een manier van leven die je niet kan afschudden bij het verlaten van je woning'* zo luidde een van de talloze reacties.

Een reactie die mij uit het hart gegrepen is. Want ik ben niet alleen een groot voorstander van een open discussie over de rol van religie in de publieke ruimte. Ik ben tevens van mening dat religie juist van meerwaarde kan zijn indien zij een publieke functie vervult. Daarover later meer.

Want aan de andere kant heb ik begrip voor de wat onhandige stellingname van Rutte. Want uitlatingen van politici over religie zijn een uiterst delicate zaak zo is mij de afgelopen maanden gebleken. Van politici van seculiere partijen wordt door velen verwacht dat zij zich verre houden van al wat met religie te maken heeft.

Ik heb dat zelf aan den lijve mogen ondervinden. Als kersverse voorzitter van de PvdA heb ik in enkele interviews gesproken over mijn katholieke achtergrond en de wijze waarop deze zich verhoudt tot mijn keuze voor de sociaaldemocratie. Dat leverde mij ten eerste een onverwoestbaar katholiek profiel op. Althans, dat was mijn conclusie op het moment dat ik enige malen als de 'katholiek Ploumen' werd aangeduid. En dat terwijl mijn religieuze achtergrond helemaal niet zo op de voorgrond staat. Ten tweede werd deze openheid mij niet altijd in dank afgenomen. Want binnen een seculiere partij als de PvdA wordt religie al snel met enige argwaan beschouwd.

En wat had ik nu helemaal gezegd? Niet meer dan dat de waarden van het katholieke geloof ook de waarden zijn waardoor ik me in de sociaaldemocratie laat leiden. Omdat religie mijns inziens een perspectief biedt op zingeving, rechtvaardigheid, gelijkheid en solidariteit. Dat alle religies dat gemeen hebben, en dat we dan ook wat vaker niet alleen met onze eigen ogen, maar ook met die van een ander naar de samenleving moeten kijken. En dat ik dus achter Job Cohen zijn pleidooi sta om progressieve krachten vanuit religies serieus te nemen. Omdat religie meer is dan wat je persoonlijk beleeft op zondag in de kerk of op vrijdag in de moskee. En dat in mijn visie de opdracht van de sociaaldemocratie juist zou moeten zijn de bindende kracht van religie en levensovertuiging te benutten. En dat daarvoor de scherpste terug moet in het debat over wat religie betekent en over hoeveel religie we terug willen zien in het openbare leven.

Meer niet. Ik benaderde religie vanuit het particuliere omdat dat de enige wijze is waarop je geloofwaardig over religie kan spreken. Geloofwaardig zonder in abstracties te vervallen die de werkelijkheid weinig recht doen. Juist dar struikelde Rutte over.

Sommigen raakten blijkbaar verontrust door de openheid die deze voorzitter betracht met betrekking tot haar katholieke achtergrond. In het deze week gepresenteerde boek van Arie van der Zwan over zestig jaar Partij van de Arbeid spreekt Van der Zwan ronduit zijn bezorgdheid uit. De PvdA mag in zijn ogen wel ruimte bieden aan mensen met diverse religieuze of levensbeschouwelijke achtergronden. Maar religie als inspiratie voor de sociaaldemocratie is in zijn ogen een gevaarlijk goed.

Wat is de oorsprong van deze verontrusting? Waar komt de terugkerende vraag vandaan *wanneer het moment was dat ik wist dat ik meer Rood dan Rooms was*? Een intrigerende vraag die impliceert dat Rood óf Rooms een keuze is. Een keuze waarin het een, het ander uitsluit. En dat terwijl mijn geloof echt niet het enige is dat mijn identiteit bepaald. Er is immers de toets van het gezonde verstand, de interpretatie en het eigen geweten. Religie en politieke overtuiging zijn in mijn ogen daarmee complementair in plaats van dat het een, een afscheid van het ander is.

Hoe komt het dat we zo moeilijk weten om te gaan met religie? Omgang in het publieke domein in het algemeen, en in de seculiere politiek in het bijzonder. De vraag rest waar de oorsprong zit van de spanning tussen religie en sociaaldemocratie binnen de Partij van de Arbeid. En dat nota bene terwijl religie zo een wezenlijk onderdeel vormt van de ontstaansgeschiedenis van onze partij.

Daar ga ik het deze ochtend over hebben. Over *Rood of Rooms*: de spanning tussen religie en sociaaldemocratie. Allereerst zal ik vanuit de ontstaansgeschiedenis van de PvdA uiteenzetten waarom

religie en de PvdA bij elkaar horen. Daarna ga ik kort in op de vraag waar we elkaar dan zijn kwijtgeraakt. En ik besluit met een toekomstagenda van de relatie tussen sociaaldemocratie en religie en de rol die het Partijbestuur van de PvdA daarin op zich zal nemen.

Religie hoort bij de PvdA

De PvdA is immers het product van een nieuw democratisch socialisme waarin religie een belangrijke rol speelt. Een democratisch socialisme dat vanuit haar oorsprong niet uitgaat van een allen verbindende levensbeschouwing. Maar een democratisch socialisme dat uitgaat van een set aan grondgedachten die christenen en vrijzinnig democraten gemeen bleken te hebben.

Grondgedachten die gericht waren op een radicale omvorming van de maatschappij van dat moment. Te weten een betere positie voor de onderste sociale lagen en emancipatie van de arbeidersklasse. En dat alles dwars door de religieuze scheidslijnen heen: de doorbraakbeweging.

Dat laatste was, zoals wel eens beweerd wordt, niet louter uit machtsoverwegingen. Maar veeleer vanuit de overtuiging dat vraagstukken omtrent de inrichting van de samenleving en de allocatie van macht en tegenmacht niet op basis van religieuze scheidslijnen dienen plaats te vinden. Vanuit de overtuiging dat de aanpak van sociale ongelijkheid en de emancipatie van de arbeidersklasse niet langs verzuilde scheidslijnen kon plaatsvinden.

Niet langs religieuze scheidslijnen maar uitdrukkelijk wel vanuit diverse levensbeschouwingen en religies. Het eerste beginselprogramma van de Partij van de Arbeid, en ik citeer: 'erkent het innig verband tussen levensovertuiging en politiek inzicht en waardeert het in haar leden, als zij dit verband ook in hun arbeid voor de partij duidelijk doen blijken'.

De sociaaldemocratie accepteert vanuit haar oorsprong dat gelijkgestemden vanuit verschillende religieuze en levensbeschouwelijke inspiratiebronnen het gedachtegoed van de sociaaldemocratie onderschrijven.

In tegenstelling tot wat Arie van der Zwan beweert mag religie wel degelijk een bron van inspiratie zijn voor de door ons voorgestane politiek. Sterker nog; dat is een van de wezenskenmerken van onze sociaaldemocratische oorsprong.

De partij is seculier. Maar dat neemt niet weg dat religie een belangrijke inspiratiebron kan zijn voor haar leden. Om met de Rode Dominee, Willem Banning, te spreken: *'religie stuwt, maar stuurt niet'*.

In de eerste jaren van haar bestaan heeft de PvdA deze religieuze en levensbeschouwelijke diversiteit bewust gestimuleerd en gefaciliteerd. Door protestanten, katholieken en humanisten aan zich te binden via daarvoor in het leven geroepen werkgemeenschappen.

De beoogde doorbraak bleef in de naoorlogse jaren echter uit. Bij de verkiezingen van 1946 bleef de net opgerichte PvdA achter bij het zetelaantal van de progressieve partijen van 1937. De KVP werd de grootste partij en ook de CHU wist haar aanhang voor het grootste deel vast te houden. Wel was het cordon sanitaire tegen het socialisme eindelijk doorbroken. De PvdA vormde met de KVP een coalitie in plaats van de vooroorlogse christelijke coalitiekabinetten.

Het streven naar, en het uitblijven van, de doorbraak in deze periode kenmerkt sindsdien de gespannen relatie tussen de confessionele partijen en de PvdA. De PvdA was immers een directe concurrent voor de confessionelen. En voor de PvdA was het van wezenlijk belang om de confessionele partijen uit de dominante middenpositie te verstoten teneinde de zichzelf gestelde doelen te bereiken.

Maar laten we niet vergeten dat het om meer ging dan wat we nu een Haagse werkelijkheid zouden noemen. Ik roep in herinnering het mandement van de bisschoppen van 1954. Een mandement dat een verbod voor katholieken inhield om lid te zijn van de socialistische vakbeweging, om socialistische vergaderingen bij te wonen, om socialistische pers te lezen of naar de VARA te luisteren. Op straffe van onthouding van de sacramenten. De bisschoppen verklaarden het socialisme hiermee tot een bedreiging. In mijn opvatting meer gedreven door machtspolitiek dan door intrinsieke geloofsopvattingen.

In reactie op het mandement organiseerde de PvdA een kadervergadering in Utrecht waarin het Mandement werd afgewezen. De voorzitter van de katholieke werkgemeenschap in de PvdA, Joan Willems, bracht hierbij nogmaals onder woorden dat er geen sprake was van strijd tussen religie en socialisme. Wel verwoordde hij nogmaals dat partijvorming dient plaats te vinden op basis van maatschappelijke opvattingen en niet op grond van geloof.

Het kwaad was echter geschied. Religie en sociaaldemocratie stonden meer en meer op gespannen voet. Een relatie die moeilijk te herstellen zou blijken.

In 1971 haalden de confessionele partijen voor het eerst niet langer een meerderheid in de Tweede Kamer. De secularisatie en de vrijzinnige revolutie van de jaren zestig en zeventig zorgden voor de uiteindelijke doorbraak.

Het geloof werd hoe langer hoe minder bepalend in het publieke leven. Sterker nog, de secularisatie werd gezien als bevrijding van het knechtende geloof. Met de reductie van het geloof naar het privédoel werd geloof al snel enigszins verouderd, achterhaald en zelfs achterlijk en betuttelend gezien.

Religie werd vloeken in de Rode Kerk.

En daarmee boterde het definitief niet meer tussen religie en sociaaldemocratie. In 1969 werden de aparte protestantse, katholieke en humanistische werkgemeenschappen opgeheven en gingen zij over in het Trefpunt Socialisme en Levensovertuiging. De eens zo vooruitstrevend opgezette werkgemeenschappen leidden in de vorm van het Trefpunt een kwijnend bestaan in de laatste decennia van de vorige eeuw.

I. Inmiddels is er sprake van terugkeer van religie in de publieke ruimte

Dat heeft weinig te maken met herzuiling maar met name met de groei van de Islamitische gemeenschap in ons land. Met de komst van de gastarbeiders uit landen als Turkije en Marokko, en hun permanente vestiging in het land van aankomst neemt de Islam immers een belangrijke positie in, in de geloofsgemeenschap in Nederland.

Naast de actieve geloofsbelijdenis van Nieuwe Nederlanders lijkt er in beperkte mate ook sprake van heropleving van religie onder oude Nederlanders. Niet alleen op traditionele wijze via kerklidmaatschap of kerkelijke participatie, ook binnen een meer persoonlijke beleving. Tekenen aan de wand zijn Babyboomers die op Bijbelcursus willen en de 35.000 tieners op de EO-jongeredag. Daarnaast noemt maar liefst veertig procent van de Nederlanders zichzelf *'ietsist'*, is er een groeiende behoefte aan spiritualiteit en staan de klassieke normen en waarden van het geloof, weliswaar in een seculier jasje, weer hoog op de agenda.

Met name het eerste, de heropleving van religie door Nieuwe Nederlanders, en in beperktere mate het tweede, de nieuw-religieuzen, vragen van politieke partijen een visie op religie in de publieke ruimte. En dat brengt mij bij het einde van mijn betoog:

2. Een toekomstschets: de PvdA en religie

Door het seculiere karakter van de afgelopen decennia zijn we de kunst verloren om om te gaan met religie in het publieke domein. Dat moet anders. Want juist in de huidige discussie over integratie en de verhouding tussen oude en nieuwe Nederlanders, en de rol die religie daar in speelt, moeten progressieve religieuze denker hun stem meer laten horen.

Een deel van de spanning in het huidige integratiedebat berust in mijn ogen op het misverstand dat religie slechts tot het privé-domein zou behoren. Religie achter de voordeur is tegenstrijdig met de wijze waarop mensen religie beleven. Namelijk in de publieke ruimte en vooral samen met anderen. Voor mij persoonlijk een noodzakelijke voorwaarde om de uitgangspunten van mijn geloof voortdurend te kunnen toetsen aan de opvattingen van anderen en de vragen van deze tijd.

We moeten af van de kramp dat religie in de publieke ruimte onwenselijk zou zijn. Progressief en gelovig zijn betekent niet dat je het geloof achter de voordeur en de deur van de gebedsruimte dient te houden.

Ik hoor dan ook graag meer hartenkreten als die van Abeltje Hoogenkamp: *'Hallo, ik ben christen en ik ben ook links!'*

Dat hoor ik graag van christen, van joden, van hindoes en boeddhisten, van moslims en 'ietsisten'. En laat ik ook de humanisten en de agnosten niet vergeten. Want seculier zijn zonder levensovertuiging bestaat niet. Iedere overtuiging biedt een anker.

Mensen vinden elkaar niet vanzelf – ook niet binnen de PvdA. Daar is debat voor nodig en een gedeelde keuze voor een progressieve beleving van religie: religie die bevrijdend is in plaats van knechtend. Religie die ruimte laat voor gezond verstand, interpretatie en het eigen geweten. Religie waartoe je je kunt bekeren maar waar je je in vrijheid ook van moet kunnen afkeren.

Om die reden is er op het PvdA-congres van 6 oktober een motie aangenomen waarin men pleit de doorbraakgedachte opnieuw leven in te blazen. Een doorbraak die we niet bewerkstelligen door een religie uit politiek en publieke ruimte weg te snijden. Maar een doorbraak die we wel bewerkstelligen door juist nu de publieke ruimte toegankelijk te houden voor mensen die zich religieus geïnspireerd weten.

Door mensen die vanuit hun eigen en persoonlijke achtergrond de idealen van de sociaaldemocratie onderschrijven bij elkaar te brengen. De PvdA heeft een morele opdracht hierin voortrekker te zijn. Niet alleen vanuit onze geschiedenis maar ook vanuit wie we nu zijn. Geen enkele partij in dit land heeft onder haar leden, volksvertegenwoordigers en bestuurders zoveel moslims als wij dat hebben.

Om exact die reden raakt het integratiedebat onze partij altijd een tikje harder dan het andere partijen raakt. En zo zijn we ook een onmisbaar deel van de zoektocht naar oplossingen.

Ik ben dan ook blij dat het Partijbestuur van de PvdA in samenwerking met het Trefpunt Socialisme en Levensovertuiging heeft besloten over te gaan tot de oprichting van een interreligieuze werkgemeenschap waarin we de doorbraakgedachte opnieuw leven in blazen.

Ongetwijfeld zullen er mensen zijn die zich vanuit hun beleving van hun religie of levensbeschouwing niet thuis voelen bij de PvdA en haar progressieve opvattingen over het recht op abortus, homohuwelijk en euthanasie. Om eventuele zorgen weg te nemen- dat vind ik helemaal niet erg.

Dames en heren, ik rond af met de wens dat we elkaar blijven bezielen. Onze idealen, vrijheid, emancipatie en solidariteit, verdienen dat.

Dank u wel,